

Krzysztof Dyl, Grzegorz Janicki

Dozór elektroniczny

Zeszyty Prawnicze 5/2, 197-222

2005

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KRZYSZTOF DYL – GRZEGORZ JANICKI

Uniwersytet Jagielloński

DOZÓR ELEKTRONICZNY

I. WSTĘP

Na tle rozważań dotyczących zmniejszenia populacji więziennej powstał i został przedłożony w Sejmie, projekt poselski ustawy „o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw”¹. Projekt, który poparły wszystkie kluby parlamentarne, został skierowany do Komisji Nadzwyczajnej ds. Zmian w Kodyfikacjach (19 kwietnia 2005)². Głównym celem tej nowelizacji ma być wprowadzenie możliwości wykonywania krótkoterminowych kar pozbawienia wolności w systemie tzw. dozoru elektronicznego. W niniejszym artykule postaramy się zwrócić uwagę na szereg problemów związanych ze stosowaniem tej formy dozoru, przede wszystkim nadzieję na obniżenie współczynnika prężności, uwydatnienie oddziaływania resocjalizacyjnego na sprawcę a także oczekiwania związane ze ściślejszą ochroną społeczeństwa przed szczególnie niebezpiecznymi kategoriami przestępców. Idea elektronicznego dozoru skazanych wiąże się także z możliwością obniżenia kosztów funkcjonowania systemu penitencjarnego³.

¹ Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Druk sejmowy IV kadencji z dnia 2005 lutego 2005 r. Nr 3750*.

² <http://www.kidprotect.pl/index.php?module=13&cat=6&item=639>.

³ Senat Rzeczypospolitej Polskiej, *Zapobieganie i zwalczanie przestępczości w Polsce przy zastosowaniu probacyjnych środków karnia*, 2003. Materiały z konferencji.

Nasze rozważania zaczniemy od wskazania osoby która pierwsza wpadła na pomysł monitorowania aktywności człowieka za pomocą nadajnika elektronicznego, był to dr Robert Schwitzgebel amerykański psycholog⁴. Zajął jednak aż 20 lat by zastosować dozór na szeroką skalę, przede wszystkim w Stanach Zjednoczonych – po raz pierwszy w 1984 roku⁵ wobec osób skazanych na karę aresztu domowego, Kanadzie, Anglii i Walii (od 1989). Rozwiązania te zostały z czasem przejęte przez szereg krajów Europy kontynentalnej Szwecji i Danii (od 1994), Belgii (1998), Szwajcarii (1999), Francji, Niemczech⁶ i Portugalii (2000), Włoszech (2001). W sumie w roku 2000 w samej Europie środek ten stosowano już wobec ponad 30.000 osób.

Podstawową zaletą stosowania tej formy dozoru jest łatwość i szybkość z jaką osoba dozorująca, najczęściej kurator, może sprawdzić miejsce pobytu dozorowanego, pozwala to natychmiastową reakcją w przypadku złamania warunków dozoru. Dozór elektroniczny daje także większe możliwości stopniowania dolegliwości i kontroli dozorowanego, w stosunku do tradycyjnego dozoru.

II. TECHNOLOGIA

Istotnym elementem dozoru elektronicznego są stosowane w tym celu urządzenia, specjalne opaski noszone przez dozorowanego. Najprostszy zestaw do monitorowania składa się zatem z jednostki umieszczonej na nadgarstku ręki osoby nadzorowanej lub na nodze w okolicach kostki. Opaska elektroniczna przesyła informacje do urządzenia podłączonego do linii telefonicznej, oba urządze-

⁴ R. SCHWITZGEBEL, *Electronically monitored parole*, «Prison Journal» 48.2 (1968) s. 345.

⁵ *Electronic Monitoring*, John Howard Society of Alberta 2000, <http://www.john-howard.ab.ca/PUB/A3.htm>

⁶ R. HAVERKAMP, *Attitudes towards Electronic Monitoring in Sweden and Lower Saxony/Germany*, Max Planck Institute for Foreign and International Criminal Law – Freiburg, http://www.iuscrim.mpg.de/forsch/krim/haverkamp_e.html

nia komunikują się za pomocą fal radiowych. Jednostka podłączona do linii telefonicznej przesyła dane do centrum monitoringu. Istnieje możliwość zastosowania jednostki komunikującej się z centrum monitoringu za pomocą sieci telefonii komórkowej. Wówczas dodatkowo jest ona wyposażona w czujniki zabezpieczające przed przenoszeniem urządzenia. Współpraca obu urządzeń pozwala określić obszar w jakim może się poruszać monitorowany, wszelkie, wcześniej nie uzgodnione, opuszczenie obszaru wyznaczonego, np. 150 metrów, powoduje wszczęcie alarmu i może być uznane za naruszenie warunków dozoru.

Urządzenie noszone przez dozorowanego może być dodatkowo wyposażone w czujniki badające zawartość alkoholu we krwi. Można także zastosować tańsze w użyciu urządzenie do badania zawartości alkoholu w wydychanym powietrzu, wówczas urządzenie podpięte do linii telefonicznej informuje monitorowanego o konieczności dokonania badania, urządzenie jest w stanie zweryfikować kto poddaje się badaniu.

Najlepszym sposobem przedstawienia możliwych zastosowań elektronicznej formy dozoru będzie zaprezentowanie przykładowego programu, działającego w mieście Denver⁷ w USA. Program tam funkcjonujący dzieli się na kilka poziomów, które różnicuje tak użyte urządzenia jak i stopień dolegliwości dla monitorowanego. Najlżejszym rodzajem monitoringu, jest zastosowanie pagera. Monitorowany jest zobowiązany w ciągu 10 minut od otrzymania na pager losowej sekwencji cyfr, zadzwonić do centrum monitoringu i odczytać otrzymany kod. System weryfikacji głosu stwierdza poprawność sekwencji jak i tożsamość osoby odczytującej, a także miejsce z którego monitorowany oddzwania gdyż jest on obowiązany użyć tylko stacjonarnej linii telefonicznej.

Bardziej ingerującymi w swobodę dozorowanego rodzajami monitoringu są opaski do śledzenia za pomocą systemu GPS. Możliwe jest kilka rozwiązań. Pierwszym najbardziej dolegliwym może być areszt domowy, system wówczas sprawdza czy dozorowany znajdu-

⁷ <http://www.denvergov.org/>

je się w określonej odległości od odbiornika przyłączonego do linii telefonicznej, w tym przypadku nie ma konieczności angażowania systemu GPS wystarczy radiowa komunikacja między opaską a odbiornikiem podpiętym do linii telefonicznej w domu dozorowanego, przesyłane dane nie ograniczają się jednak tylko do sprawdzenia czy dozorowany znajduje się w określonym miejscu, pozwalają odczytać gdzie dozorowany był w przypadku naruszenia dozoru. Łagodniejszą formą może być ustalenie godziny policyjnej, czasu gdy monitorowany musi przebywać w domu, w pozostałym czasie może przebywać w dowolnym miejscu. Interesująca wydaje się być możliwość układania poddanemu dozorowi planu dnia, godzin w których ma odprowadzać dzieci do szkoły, przebywać w miejscu pracy, czy odwiedzać rodzinę, brać udział w różnego rodzaju terapiach, czy programach resocjalizacyjnych. Najściślejszą kontrolę zapewnia aktywne śledzenie za pomocą systemu GPS w połączeniu z siecią telefonii komórkowej pozwala na stałą i w czasie rzeczywistym kontrolę dozorowanego, pracownik sprawujący dozór jest w stanie w każdej chwili bez wychodzenia z biura stwierdzić gdzie dozorowany przebywa.

Stosowane opaski elektroniczne nadają się do ponownego użycia, nie wymagają częstego ładowania baterii, charakteryzują się wodoodpornością i są hipoalergiczne. Oprócz obowiązków związanych ściśle z dozorem elektronicznym: noszenie opaski, nie odłączanie urządzenia od linii telefonicznej, oddzwanianie w przypadku otrzymania kodu na pager itp. na dozorowanego można nałożyć tradycyjne obowiązki: obowiązek stawiania się na rozprawy sądowe, obowiązek abstynencji, obowiązek periodycznych testów na narkotyki.

Dane zebrane przez opaski elektroniczne, miejsce gdzie dozorowany przebywał, zawartość alkoholu w organizmie dozorowanego, są przesyłane do serwera który jest „sercem” całego systemu. Do serwera za pomocą Internetu łączą się osoby upoważnione do dozorowania, najczęściej kuratorzy, mogą oni łatwo zweryfikować czy dozorowany stosuje się do nałożonych obowiązków, przestrzega ustalonego planu dnia. W określonych sytuacjach, np. złamanie

aresztu domowego można zaprogramować automatyczny alarm, który powiadomi o zaistniałej sytuacji Policję.

Należy zauważyć, że stosowanie monitoringu elektronicznego zawsze wymaga zgody osoby poddanej dozorowi, a urządzenie, opaska elektroniczna, może być przez dozorowanego zerwana – uruchamia to alarm w centrum monitoringu, a ostatnia pozycja dozorowanego jest zapisywana. Kontrowersyjnym pomysłem byłoby stosowanie wobec szczególnie niebezpiecznych sprawców opasek których nie można samodzielnie zdjąć – przynajmniej bez użycia specjalnych narzędzi, pomocy osoby trzeciej.

Obsługa systemu monitoringu elektronicznego może być wykonywana albo przez samą służbę kuratorską tzw. model szwedzki, albo tak jak w tzw. modelu brytyjskim przez niezależny podmiot, który w razie konieczności informuje o naruszeniach dozoru kuratora, sąd lub policję.

Cena systemu zależna jest od ilości osób poddanych dozorowi, opłacalność tego rozwiązania jest jednak zależna od wielu czynników, należy pamiętać, że dozór elektroniczny stawiany jest zwykle jako alternatywa do kary więzienia czy też tymczasowego aresztowania, tym samym każda kwota niższa od kwoty wykładanej na wyżej wymienione będzie już oszczędnością. Pod kątem ściśle technologicznym należy zauważyć, że w chwili obecnej w naszym kraju nie ma producenta tego typu urządzeń, wiąże się to z koniecznością importu.

III. ASPEKTY KRYMINOLOGICZNE

Rozczarowanie filozofią zapobiegania przestępczości opartą na podejściu etiologicznym spowodowało, iż zaczęto bliżej analizować okoliczności czynu, jego fizyczne uwarunkowania i wynikające z nich motywacje przestępcy. Tak powstał w kryminologii nurt sytuacyjnego zapobiegania przestępczości. Wśród typologii programu zapobiegania przestępczości, którą opracowali Jan van Dijk i Jaap de Waard (skierowanej na osobę sprawcy, ofiarę i miejsce-sytuację popełnienia przestępstwa) dozór elektroniczny zakwalifikować można jako zapobieganie trzeciego stopnia skierowane już na rze-

czywistych sprawców i mające służyć zmniejszeniu prawdopodobieństwa powrotu sprawcy do przestępczej działalności. Na program ów składają się zarówno tradycyjne programy resocjalizacyjne, poradnictwo, leczenie psychiatryczne oraz nowe metody (intensywny dozór kuratorski, mediacja, włączenie społeczności lokalnej w proces resocjalizacji). Wyrazem tego jest treść art. 67 § 1 kkw, w którym czytamy, że wykonywanie kary pozbawienia wolności ma na celu wzbudzenie w skazanym woli współdziałania w kształtowaniu jego społecznie pożądaných postaw, w szczególności poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku prawnego i tym samym powstrzymania się od powrotu do przestępstwa. Do nowych metod oddziaływania na sprawcę zaliczyć możemy również dozór elektroniczny, na co zwraca uwagę projektodawca nadając art. 67 § 2 kkw następującą treść: „Dla osiągnięcia celu określonego w § 1 prowadzi się zindywidualizowane oddziaływanie na skazanych w ramach określonych w ustawie systemów wykonywania kary, w różnych rodzajach i typach zakładów karnych albo poza zakładem karnym, w ramach wykonywania krótkoterminowej kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego”.

W literaturze anglosaskiej zwraca się uwagę na szczególny wpływ podejmowania wszelkich działań mających na celu fizyczne uniemożliwienie sprawcy dostępu do obiektów narażonych na popełnienie przestępstw tzw. *target hardening*⁸. W ramach dozoru elektronicznego możliwe jest stworzenie miejsc szczególnie narażonych na popełnienie przez sprawcę przestępstw czy nawet zakłócających jego prawidłową resocjalizację tzw. *hot spots*. Są to zarówno miejsca tradycyjnie uznane za kryminogenne – wszelkiego rodzaju meliny czy tereny szczególnego nasycenia przestępczością jak i obiekty potencjalnie stanowiące przestrzeń do popełnienia czynu zabronionego przez konkretnego skazanego. Dla skazanego na pedofilię byłyby to np. place zabaw dla dzieci, przedszkola, czy szkoły, dla boiskowych chuliganów stadiony czy nawet tereny wo-

⁸ A. KOSSOWSKA, *Sytuacyjne zapobieganie przestępczości*, «Archiwum Kryminologii» 20 (1994), s. 7-20

kół nich, dla przestępców seksualnych np. park, centrum handlowe. Dozór elektroniczny może być także sposobem ochrony ofiary przestępstwa przed kontaktem ze sprawcą, można sprawcy zakazać bowiem zbliżania się do domu ofiary na określona odległość. Każda próba wtargnięcia do takiej przestrzeni powodowałaby wszczęcie alarmu w centrum monitoringu i powiadomienie odpowiednich służb – Policji, kuratora.

Interesujące wydają się perspektywy dozoru elektronicznego w dziedzinie oddziaływania resocjalizacyjnego na sprawcę. Niewątpliwie ustalenie szczegółowego planu dnia i ścisła kontrola jego przestrzegania porządkuje życie dozorowanego. Może być sposobem na ograniczenie kontaktów sprawcy ze środowiskiem przestępczym, czy jak w przypadku przestępcy małoletniego ze zdemoralizowana grupą rówieśniczą. Noszenie opaski elektronicznej nie pozwala dozorowanemu zapomnieć, że cały czas pozostaje pod kontrolą i musi przestrzegać ustalonych zasad, jeśli nie chce trafić do więzienia. Sama opaska może być łatwo ukryta pod ubraniem, więc nie jest źródłem stygmatyzacji dozorowanego w oczach innych. Wydaje się jednak, że aby którykolwiek z przyszłych dozorowanych wyraził zgodę na monitoring elektroniczny, co jest zawsze warunkiem, musi istnieć gorsza alternatywa dla dozoru np. więzienie, areszt. Bez takiej, bardziej dolegliwej alternatywy, nikt nie wybierze dozoru elektronicznego zamiast np. zwykłej formy dozoru, obowiązku meldowania się na policji czy okresowych spotkań z kuratorem.

Należy zauważyć, że monitoring elektroniczny, nie pozostaje bez wpływu na rodzinę, z którą dozorowany wspólnie mieszka. Zastosowanie tej formy dozoru zawsze wymaga zgody osób pozostających z dozorowanym we wspólnocie domowej. Wydaje się, że zalety dozoru, przede wszystkim to, że dozorowany może uczestniczyć w życiu rodzinnym, nie traci kontaktu z dziećmi, może brać czynny udział w ich wychowaniu, może opiekować się bliskimi, przeważają wady, jakimi będzie konieczność przestrzegania przez danego członka rodziny określonego planu dnia, godziny policyjnej, czy nawet całkowitego domowego aresztu – co wiązać się może z pewną dolegliwością dla członków rodziny. Oczywiście pozostawienie ska-

zanego czy podejrzanego z rodziną zależeć powinno od rodzaju popełnionego przestępstwa, błędem zapewne byłoby zastosowanie aresztu domowego wobec osoby podejranej o przemoc wobec rodziny, pedofilii itp. Stosowanie ścisłego aresztu domowego może mieć negatywne skutki dla samego dozorowanego. Osoba poddana dozorowi pozostaje w ciągłym stresie, wynika on nie tylko z samego obowiązku noszenia opaski, ale przede wszystkim z konieczności pozostawania w jednym miejscu, siedzenia w domu. Obiektem, na którym dozorowany może próbować odreagować może być jego własna rodzina – której postawa przecież nie zawsze musi być aprobująca dla dozorowanego. Badania amerykańskie z 1990 roku przeprowadzone na stosunkowo niewielkiej grupie osób wskazały, że 86% poddanych dozorowi elektronicznemu odczuło, że ich relacja z rodziną się polepszyła w czasie pozostawania pod dozorem, a 13% nie odczuło żadnej zmiany, a 1% wskazał pogorszenie relacji z rodziną – ciężko w oparciu o te badania generalizować, wydaje się, że wszystko będzie zależało od konkretnej sytuacji w jakiej znajduje się dozorowany. Wydaje się, że dozór elektroniczny w większym stopniu wpisuje się w strategię responsybilizacji⁹, za zachowanie w czasie dozoru nie jest już odpowiedzialny wyłącznie sam dozorowany czy kurator, dużo zależy w tym wypadku od jego rodziny, osób z otoczenia osoby monitorowanej, są oni niejako włączeni w oddziaływanie resocjalizacyjne.

W przypadku monitoringu tzw. pre-trial, czyli przed rozprawą, skazaniem, dozór elektroniczny pozwala ograniczyć część negatywnych następstw związanych ze stosowaniem tymczasowego aresztowania, w mniejszym stopniu stygmatyzuje sprawcę, który przecież może się okazać niewinnym, także sygnał wysyłany społeczeństwu wydaje się być jasny – domniemany sprawca nie pozostaje zupełnie wolny, odpowiednie służby mają go „na oku”, a jego zachowanie pozostaje pod pewną kontrolą.

Dozór stosowany przy warunkowym przedterminowym zwolnieniu tzw. post-trial, może być pomocny przy adaptacji skazanego do

⁹ J. BŁACHUT, A. GABERLE, K. KRAJEWSKI, *Kryminologia*, Gdańsk 2001.

życia w społeczeństwie. Łatwiej będzie go wdrożyć w tryb życia poza zakładem karnym, sprawdzić czy uczestniczy w programie leczenia odwykowego, czy podejmuje próby znalezienia pracy, czy nie powraca do przestępczego procederu. Interesujące wydaje się zastosowanie dozoru w czasie odbywania kary pozbawienia wolności. Można sobie wyobrazić, że w systemie nagród będzie możliwość pracy skazanego (który spełnia szereg innych kryteriów, nie jest niebezpieczny, popełnił przestępstwo bez użycia przemocy, np. tzw. „przestępczość białych kołnierzyków”) poza zakładem karnym na własnych rachunek, przy jednoczesnym pozostawianiem pod kontrolą przy użyciu dozoru elektronicznego.

Dozór elektroniczny jest niewątpliwie bardziej ścisły niż spotkania od czasu do czasu z kuratorem, monitorowany nosi nadajnik cały czas, kurator ma możliwość śledzenia na bieżąco wszelkich jego poczynąń. Tym samym naruszenie warunków dozoru elektronicznego jest dużo łatwiejsze i na pewno część dozorowanych może nie ukończyć go z sukcesem, a nawet okazać się może, że część osób pozostających pod dozorem notuje wyższy stopień powrotności do przestępstwa. Dozór elektroniczny nie powinien być traktowany jako coś odrębnego od istniejących sposobów dozorowania – to po prostu nowa metoda, którą daje nam do ręki rozwijająca się technika. Pytanie tylko czy, i w jaki sposób uda się nam wykorzystać jej zalety i w jakim stopniu uda się uniknąć wad. Na pewno największym niedostatkim dozoru elektronicznego w porównaniu do aresztu, kary więzienia jest to, że skuteczność dozoru *de facto* zależy wyłącznie od dobrej woli dozorowanego. W czasie pozostawiania pod elektronicznym monitoringiem można popełnić przestępstwo jak i w przypadku dozoru „pre-trial” wpływać na świadków. Jednak zachowanie osoby dozorowanej mimo wszystko pozostaje pod pewną kontrolą, możliwe są działania prewencyjne, odpowiednie służby mogą zareagować na każdy jej podejrzany ruch. Pewien niedostatek funkcji zabezpieczającej społeczeństwo wydaje się, że rekompensują plusy związane z pozostawieniem sprawcy w społeczeństwie. Dozorowany nie traci więzi z rodziną, pracą, nie wymaga ponownej socjalizacji.

Należy się zastanowić w jakim stosunku pozostaje dozór elektroniczny do szeroko rozumianych praw człowieka¹⁰. W kwestii tej nie wypowiedział się do tej pory Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu. Od początku funkcjonowania dozoru elektronicznego istniały obawy, że stosowany na szeroką skalę stanie się źródłem zniewolenia obywateli, czymś na kształt Wielkiego Brata z książki Geogra Orwella¹¹. Inni podnosili, że dozór elektroniczny de facto zamienia dom osoby dozorowanej w więzienie, co nie pozostaje bez wpływu na pozostałych domowników. Jednak, jak pokazała praktyka, właściwie zastosowany jest dobrą alternatywą dla więzienia i na pewno w mniejszym stopniu narusza wolność człowieka. Używanie dozoru elektronicznego jest zawsze uzależnione od zgody dozorowanego, co więcej istotne wydaje się, że zgoda taka wymaga należytego poinformowania osoby o warunkach technicznych stosowania dozoru, zasadach, na pewno wykluczone są wszelkie formy nacisku, czy przymusu. Dozorowany musi mieć pełną świadomość tego co będzie monitorowane, jakie ma obowiązki i jakiej może spodziewać się sankcji za ich naruszenie – od tego, w dużym stopniu uzależnione jest powodzenie dozoru.

Podnoszone jest często, że dozór elektroniczny nie gwarantuje równości wobec prawa. Szczególnie osoby bezdomne, nie posiadające linii telefonicznej nie będą mogły skorzystać z tej formy dozoru. Istotne wydaje się również, że w niektórych krajach (np. USA) koszty stosowania monitoringu są przerzucane w części lub całości na dozorowanych. Wydaje się jednak, że w przypadku dozoru pre-trial, alternatywa taka będzie podobna do możliwości wyjścia z więzienia za poręczeniem majątkowym.

W tym miejscu można wspomnieć o kontrowersyjnym pomysle amerykańskim. Departament bezpieczeństwa narodowego (Department of Homeland Security) wpadł bowiem na pomysł by dozorem objąć osoby ubiegające się o azyl w Stanach Zjednoczonych.

¹⁰ J. HOŁDA, Z. HOŁDA, D. OSTROWSKA, J.A. RYBCZYŃSKA, *Prawa Człowieka. Zarys wykładu*, Kraków 2004.

¹¹ G. ORWELL, *Rok 1984*, Warszawa 2004.

Jak wskazuje Victor Cerda, kierujący programem, pomoże to zapobiec nagminnemu ukrywaniu się osób których wnioski o azyl zostały oddalone. Podane dane wskazują, że dozorem objętych zostało 1 700 imigrantów¹².

IV. POLA ZASTOSOWAŃ

Elektroniczny monitoring, eksperymentalnie stosowany już w latach 60-tych, został wprowadzony na stałe w Stanach Zjednoczonych w roku 1984 w stosunku do osób skazanych na areszt domowy. Od tego czasu znalazł swoje zastosowanie w odniesieniu do zwolnień za kaucją, środków probacyjnych oraz wcześniejszych zwolnień z więzienia, odpowiednika naszego warunkowego przedterminowego zwolnienia, jako środek wspomagający kary wykonywane na rzecz społeczności i jako samodzielna kara. Kolejno wprowadzono go – o czym już wspomniano – w większości krajów europejskich, a także w Singapurze, Australii¹³ i Kanadzie, gdzie w różnym zakresie funkcjonuje.

W Szwecji każdy skazany na karę pozbawienia wolności w wymiarze do 3 miesięcy może ubiegać się o zezwolenie na odbywanie tej kary w formie aresztu domowego nadzorowanego elektronicznie. 3 lutego 2005 Riksdag przyjął zmiany pozwalające na odbywanie w formie dozoru elektronicznego kary pozbawienia wolności w wymiarze do 6 miesięcy i zamianę na dozór elektroniczny ostatnich kilku miesięcy kary pozbawienia wolności na areszt domowy w przypadku skazanych na karę co najmniej 18 miesięcy. Zgodę na zamianę kary pozbawienia wolności na areszt domowy dozorowany elektronicznie udziela urzędnik tzw. opieki kryminalnej – agencji rządowej zajmującej się wykonaniem kar. System elektronicznej kontroli jest dopełnieniem klasycznego nadzoru osobistego (pracownicy opieki kryminalnej zazwyczaj co drugi dzień kontaktują się z podopiecznymi). Skaza-

¹² <http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=4519090>

¹³ M. BLACK, R.G. SMITH, *Electronic Monitoring in the Criminal Justice System*, <http://www.aic.gov.au/publications/tandi2/tandi254.html>

ny zaś na karę co najmniej 2 lat pozbawienia wolności może zostać przedterminowo zwolniony i odbywać ostatnie 4 miesiące kary w formie aresztu domowego nadzorowanego elektronicznie¹⁴.

Ustawodawstwu francuskiemu monitoring elektroniczny (*bracelet electronique*) znany jest jako zarówno jako środek zapobiegawczy (stosowany wobec podejrzanych o występki zagrożony kara pozbawienia wolności, a decyzja o zastosowaniu zależy od prognozy kryminologicznej), jak i kara samoistna (wobec sprawców skazanych na karę do 1 roku pozbawienia wolności – także karę łączną, sędzia penitencjarny może zarządzić wykonywanie kary w formie aresztu domowego nadzorowanego elektronicznie), czy środek stosowany przy warunkowym przedterminowym zwolnieniu (wobec sprawców, którym pozostało do odbycia mniej niż 1 rok sędzia penitencjarny może zastosować przedterminowe zwolnienie, decyzja zapada w oparciu o prognozę kryminologiczną)¹⁵.

W Anglii i Walii w stosunku do sprawców od 16 roku życia areszt domowy nadzorowany elektronicznie (wymierzany do 6 miesięcy) jest alternatywą dla kary pozbawienia wolności z kolei tym, którzy 16 roku życia nie ukończyli może zastąpić umieszczenia w zamkniętym zakładzie wychowawczym (w tym przypadku maksymalny wymiar kary to 3 miesiące). Ciekawe wydają się również rozwiązania stosowane przy warunkowym przedterminowym zwolnieniu. Skazani na karę pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 4 lat, zwolnieni z zakładu karnego w okresie od 4,5 miesiąca do 2 tygodni przed końcem kary mogą pozostać w areszcie domowym nadzorowanym elektronicznie. Warto przyjrzeć się także znanym w systemie anglosaskim tzw. *Detention and Training Order*. Środek ten, orzekany na okres od 4 miesięcy do 2 lat, polega jednocześnie na ograniczeniu

¹⁴ D. SIELICKI, *Dozór elektroniczny w krajach Unii Europejskiej*, Wrocław 10 marca 2005, materiały z wykładów: *Przestępcy w systemie dozoru elektronicznego. Rozwiązania prawne i techniczne*.

¹⁵ R. LÉVY, P. V. TOURNIER, A. PITOUN, A. KENSEY, *Electronic Monitoring: Assessment of the Experimental Phase*, «Penal Issues» http://www.cesdip.org/article.php3?id_article=104.

wolności sprawcy i poddaniu go stosownemu szkoleniu. Połowę orzeczonego okresu czasu skazany odbywa w zamkniętym ośrodku wychowawczym Monitoring elektroniczny stosowany jest wobec sprawców co do których orzeczono DTO w wymiarze od 8 do 24 miesięcy, zwalnianych warunkowo z zamkniętych ośrodków, co ma miejsce na 2 do 4 miesięcy przed zakończeniem okresu izolacji.¹⁶

Warto również zwrócić uwagę na rozwiązania przyjęte w Australii. Jedynie w stanie Zachodnia Australia – na podstawie The Bail Act z 1982 r. – wyraźnie przewidują się możliwość zastosowania elektronicznego monitoringu (po uzyskaniu uprzednio pozytywnej opinii co do prognozy kryminologicznej sprawcy) jako środka zapobiegawczego wobec osób, które ukończyły 17 lat. W wielu stanach Australii system prawny zapewnia dość szerokie możliwości nakładania obowiązku noszenia ze sobą elektronicznej opaski czy zamontowania specjalnego urządzenia w ramach aresztu domowego. Przykładowo ustawodawstwo stanu Południowa Australia i orzecznictwo tamtejszych sądów idzie w kierunku orzekania elektronicznego dozoru w zasadzie przy wszystkich przypadkach, gdy tylko oskarżony wyrazi na to zgodę. Elektroniczny monitoring pełni również funkcję kary samoistnej orzekanej w wymiarze do sześciu miesięcy (np. Zachodnioaustralijski Sentencing Act z 1995 r.). W ustawodawstwie z kolei Nowej Południowej Walii pomimo braku zapisu dotyczącego stosowania dozoru elektronicznego, *de facto* – jak pokazuje praktyka – jest on orzekany jako środek służący egzekwowaniu nałożonych przez sąd na skazanego obowiązków. Możliwość zastosowania elektronicznego monitoringu przy warunkowym przedterminowym zwolnieniu w stosunku do pewnych sprawców przewidują zaś prawo stanu Zachodnia Australia (Sentencing Administration Act z 1995 r.) i Queensland (Corrective Services Act z 2000 r.)¹⁷.

¹⁶ A. J. KAUCZ, *Konferencja Dozór elektroniczny w krajach Unii Europejskiej*, Wrocław 10 marca 2005, materiały z wykładów: *Przestępcy w systemie dozoru elektronicznego. Rozwiązania prawne i techniczne*.

¹⁷ M. BLACK, R. G. SMITH, *Electronic Monitoring in the Criminal Justice System*, <http://www.aic.gov.au/publications/tandi2/tandi254.html>.

V. PROJEKT USTAWY

Poselski projekt ustawy „o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw”¹⁸ wprowadza, nieznaną dotychczas polskiemu ustawodawstwu, instytucję dozoru elektronicznego.

W postulowanym art. 100a kkw zwraca się uwagę, że monitoring elektroniczny stosować można jako karę samoistną – alternatywną wobec krótkoterminowej kary pozbawienia wolności nie przekraczającej 6 miesięcy. Art. 100a § 2 przewiduje również taką możliwość w stosunku do skazanego odbywającego krótkoterminową karę pozbawienia wolności do roku, jeżeli czas pozostały do odbycia tej kary nie jest dłuższy niż 6 miesięcy. Projekt poselski upoważnia sąd penitencjarny do wydania postanowienia na posiedzeniu w zakładzie karnym w kwestii udzielenia zezwolenia na wykonanie krótkoterminowej kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego. Do podmiotów, które mogłyby złożyć stosowny wniosek zalicza się skazanego lub jego obrońcę, a także dyrektora zakładu karnego lub sądowego kuratora zawodowego. Odbywanie przez skazanego kary w systemie monitoringu elektronicznego obwarowane jest również szeregiem przesłanek formalnych takich jak zgoda samego skazanego czy pisemna zgoda osób z nim zamieszkujących.

Polski projektodawca jednak nie uwzględnia jeszcze takich nowoczesnych rozwiązań jak m.in. tworzenia tzw. *hot spots*, na które już zwracałem uwagę [Grzegorz Janicki] skoro proponowana treść art. 100c § 1 kkw wskazuje, że skazany ma odbywać karę pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego w swoim miejscu zamieszkania lub innym wskazanym miejscu (wyznaczonym przez sąd penitencjarny po wysłuchaniu skazanego lub jego obrońcy, wnioszek z art. 100b § 2 kkw w proponowanej treści). Sąd penitencjarny z kolei wyznaczałby skazanemu przedziały czasu w ciągu doby i w poszczególne dni tygodnia tak, aby umożliwić mu pracę, wy-

¹⁸ Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Druk sejmowy IV kadencji z dnia 2005 lutego 2005 r. Nr 3750*.

konywanie praktyk religijnych, sprawowanie opieki, naukę, opiekę medyczną czy nawet zwyczajnych obowiązków domowych jak zakupy czy odprowadzenie dziecka do szkoły

Z treści art. 100d § 1 kkw wynika, że urządzenie elektroniczne – nadajnik noszony będzie przez skazanego natomiast odbiornik może być umieszczony także w miejscu zamieszkania skazanego czy innym wskazanym miejscu. Usunięcie zaś urządzenia elektronicznego służącego kontroli wymagałoby zgody sędziego penitencjarnego. Tylko w wypadkach niecierpiących zwłoki wystarczająca byłaby zgoda sądowego kuratora zawodowego. W § 3 tego samego art. czytamy, że upoważniony podmiot dozoru (wskazany w drodze rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości) zobowiązany jest rejestrować każdy przypadek naruszenia przez skazanego obowiązku pozostawania w miejscu zamieszkania lub w innym wskazanym miejscu, w wyznaczonym przedziale czasu i informować o tym przypadku zawodowego kuratora sądowego lub sędziego penitencjarnego.

Projektowany art. 110f przewiduje w szczególnie uzasadnionych wypadkach zarówno możliwość oddalenia się poza miejsce, w którym skazany odbywa karę pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego na czas nie przekraczający 5 dni, a w miarę potrzeby w asyście osoby godnej zaufania jak i zmiany miejsca, w którym przebywa.. Decyzja w tym przedmiocie należy do sądu penitencjarnego, a w wypadkach niecierpiących zwłoki sądowego kuratora zawodowego.

Nadzór nad wykonywaniem krótkoterminowej kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego oraz orzekanie w sprawach dotyczących wykonania tej kary należałby do sądu penitencjarnego, w którego okręgu kara jest lub ma być wykonywana (art. 100h § 1 kkw). Czynności zaś związane z organizowaniem i kontrolowaniem wykonywania krótkoterminowej kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego wykonywałby sądowy kurator zawodowy (100h § 2 kkw)

Projekt poselski przewiduje obligatoryjne i fakultatywne uchYLENIE monitoringu elektronicznego. Treść projektowanego Art. 100i § 1 kkw jest następująca: Sąd penitencjarny uchyla zezwolenie na od-

bywanie przez skazanego krótkoterminowej kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego, jeżeli skazany odbywając karę w tym systemie popełnił przestępstwo umyślne, za które orzeczono prawomocnie karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania. Fakultatywną możliwość przewiduje § 2: sąd penitencjarny może uchylić zezwolenie na odbywanie przez skazanego krótkoterminowej kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego, jeżeli skazany odbywając karę w tym systemie rażąco narusza porządek prawny, w szczególności popełnił inne przestępstwo lub została orzeczona kara inna niż określona w § 1 albo, gdy uchyla się od wykonywania nałożonych obowiązków, orzeczonych środków karnych lub od dozoru sądowego kuratora zawodowego. Przed uchyceniem zezwolenia na odbywanie przez skazanego krótkoterminowej kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego sąd penitencjarny, o ile jest to możliwe, wysłuchuje skazanego lub jego obrońcę.

Konsekwencją wprowadzenia tej nowej regulacji będą również zmiany w kodeksie karnym poprzez nadanie art. 62 następującą treść: „art. 62. § 1. Orzekając karę pozbawienia wolności, sąd może określić rodzaj i typ zakładu karnego, w którym skazany ma odbywać karę, a także orzec system terapeutyczny jej wykonania. § 2. Orzekając karę pozbawienia wolności nieprzekraczającą 6 miesięcy sąd może określić jej wykonanie poza zakładem karnym w ramach systemu dozoru elektronicznego”. W art. 322 po § 2 proponuje się dodanie § 2a w brzmieniu: „Do wykonania krótkoterminowej kary aresztu wojskowego stosuje się odpowiednio przepis art. 62 § 2”.

Nowelizacja zaś kodeksu wykroczeń polegałaby zaś na dodaniu do art. 19 § 2 o treści: „Do wykonania kary aresztu stosuje się odpowiednio przepis art. 62 § 2 Kodeksu karnego”.

W uzasadnieniu projektu wnioskodawcy podnoszą wiele argumentów przemawiających za wprowadzeniem dozoru elektronicznego. Jak pokazuje praktyka innych państw Unii Europejskiej prowadzi on do zmniejszenia populacji więziennej, wpływa pozytywnie na działania resocjalizacyjne. Wypełnia lukę między karą więzienia, a karą obowiązku pracy czy grzywny. Przykładem może być stoso-

wanie dozoru w stosunku do skazanych na karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem wykonania, która to kara w odczuciu społecznym jest fikcją. Użycie monitoringu w niektórych wypadkach byłoby sygnałem dla społeczeństwa, że skazany nie pozostaje, w odczuciu społecznym, całkowicie bezkarny, że są wobec niego stosowane sankcje. Dozór odsuwa niejako osobę kontrolującą od kontrolowanej, dającą tej drugiej odpowiednie pole do życia, działania w społeczeństwie, pozostawiając ją jednak pod stałą kontrolą. Dużym zaletą jest także usprawnienie działań kuratorów sądowych, dozór elektroniczny w ich rękach stałby się niewątpliwie nieocenionym narzędziem.

Jako plus przedstawiane są racje ekonomiczne. Inteligentne wprowadzenie dozoru elektronicznego może doprowadzić do spadku populacji więziennej. Według posłanki Katarzyny Piekarskiej z Sojuszu Lewicy Demokratycznej, ze wstępnej analizy danych wynika, że w ciągu jednego roku taką karę mogłoby w Polsce odbywać ok. 15 tys. skazanych. Oznaczałoby to redukcję występującego przeludnienia w więzieniach do poziomu dopuszczonego przez obowiązujące normy, a co za tym idzie do obniżenia kosztów funkcjonowania systemu penitencjarnego. Wysoki współczynnik prizonizacji nie jest chlubą dla żadnego wymiaru sprawiedliwości czy systemu prawnego. Polska niestety przoduje w europejskich rankingach skoro jak czytamy w uzasadnieniu średnia liczba osadzonych na 100000 mieszkańców wynosi 213. Dla porównania w Wielkiej Brytanii – 138, w Hiszpanii – 126, w Niemczech – 96, we Francji – 85, a w Danii – 59 (dane z 2003 r.). Jak zauważają kryminolodzy i praktycy więzienie jeszcze nikogo nie zmieniło na lepsze, zatem poszukiwanie nowych form oddziaływania na skazanych, nowych narzędzi prawa karnego jest słusznym posunięciem. Ważną kwestią jest również koszt samego urządzenia i jego techniczna obsługa. Projektodawcy podają następujące dane dotyczące kosztu dziennego stosowania elektronicznego monitoringu. W Szwecji wynosi on 70€, z czego obsługa techniczna kosztuje tylko 6€, w Anglii i Walii 50€, w Belgii od 35€ do 40€, w Portugalii 14€, natomiast w Hiszpanii tylko 6€ (dane z maja 2003 r.). Jak już

wspomniano koszty te zależą od wielu czynników. Wiceminister sprawiedliwości Andrzej Grzelak powiedział (19 kwiecień 2005), że w resorcie trwają „dość zaawansowane analizy” tego systemu, których celem jest wypracowanie stanowiska rządu w tej sprawie. Z wypowiedzi wiceministra – jak podały media – wynikało, że miesięczny koszt zastosowania systemu dla jednej osoby wyniosłby około 800 zł, podczas gdy utrzymanie jednego skazanego w więzieniu kosztuje 1500 zł.

VI. OPINIA PRAKTYKÓW

Praktycy o elektronicznej formie dozoru wypowiadają się raczej optymistycznie. Kuratorzy zawodowi z jednego z Zespołów Kuratorskiej Służby Sądowej w Okręgu Tarnobrzeskim z którymi rozmawiałem [Krzysztof Dyl] widzą w dozorcze elektronicznym szansę na usprawnienie dozoru. Zauważają, że nie będzie on mógł być stosowany do wszystkich podopiecznych, część z nich nie posiada telefonów, w stosunku do części nie widzą celowości oddawania ich pod dozór elektroniczny. Szczególnie interesujące wydała się im możliwość kontroli zawartości alkoholu we krwi dozorowanego. Jako największy plus stosowania dozoru elektronicznego wskazują, że pomóc on może w sprawdzeniu czy zmiana zachowania podopiecznego jest rzeczywista czy tylko pozorowana. Kuratorzy dostrzegają, że w większości przypadków dozorowani udają, a tak naprawdę nadal pozostają w dawnych nawykach. W tych przypadkach działania resocjalizacyjne kuratora są obojętne podopiecznemu. Dozór elektroniczny zdaniem kuratorów zawodowych może dać im do ręki mocny argument w stosunku do dozorowanego, łatwiej będzie skłonić go do poddania się leczeniu odwykowemu, czy innemu określönemu zachowaniu. Zwiększy to możliwość wyegzekwowania nałożonych na podopiecznego obowiązków. Kuratorzy nadal widzą celowość przeprowadzania dozoru osobistego, a monitorowanie elektroniczne będzie niewątpliwie sposobem jego usprawnienia. Zauważają, że proces resocjalizacji dzięki dozorowi elektronicznemu stanie się faktyczny,

w chwili obecnej kuratorzy oceniają, że aż w około 90% przypadków nie przynosi on zamierzonych efektów.

Kuratorzy wskazują jednak także inne, zdaniem ich bardziej istotne problemy związane z wykonywaniem kar, działaniami resocjalizacyjnymi. Jako duży problem wskazują brak pracy dla osób skazanych na karę ograniczenie wolności. Wynika to z faktu, że władze samorządowe niechętnie tworzą miejsca pracy dla skazanych, rachunek ekonomiczny przedsiębiorstw, których organem założycielskim jest samorząd jest niekorzystny. Kuratorzy uważają, że tą sytuację być może zmieniło by stosowanie różnego rodzaju ulg, preferencji bądź też by zakłady te dostawały dotacje na ten cel, obecnie Skarb Państw nie partycypuje w kosztach związanych z organizowaniem i wykonywaniem tej kary. Koszty związane z zapewnieniem tej pracy to przede wszystkim szkolenie BHP, badania lekarskie, dostarczenie odzieży ochronnej i podstawowych narzędzi pracy oraz osób, które będą organizować i nadzorować wykonywanie tej pracy. Wydaje się, że gdyby organy samorządu terytorialnego otrzymywały dotację do każdego skazanego, któremu stworzyły miejsce pracy, zmotywowało by to ich do działania w tym kierunku. Kuratorzy wskazują, że można by przy wykonywaniu tej kary zastosować dozоровanie elektroniczne by silniej zmotywować skazanego do przestrzegania nałożonego obowiązku.

Sędziowie penitencjarni jednego z sądów okręgowych wskazują, że dozór elektroniczny miałby zastosowanie przy warunkowym przedterminowym zwolnieniu. W Sądzie Okręgowym w Tarnobrzegu – Sekcji Penitencjarnej odwołano warunkowe przedterminowe zwolnienie 38 razy. Analiza akt wskazuje, że w 18 przypadkach przyczyną odwołania było popełnienie przez zwolniony w okresie próby popełnił przestępstwo umyślne, za które orzeczono prawomocnie karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania – art. 160 § 1 kkw, a w 20 przypadkach art. 160 § 2 kkw z czego w 4 przypadkach przyczyną było popełnienie innego przestępstwa niż w art. 160 § 1 kkw, a w 16 uchylenie się od obowiązków lub dozoru.

W 2004 roku, jak wynika z danych Departamentu nadzoru nad wykonaniem orzeczeń Ministerstwa Sprawiedliwości¹⁹, z 55473 (2003-61451) wniosków o przedterminowe warunkowe zwolnienie uwzględniono 23099 (2003-20830), ogółem w tym roku było 3619 odwołań, z czego większość na wnioszek kuratorów zawodowych 3345 (z urzędu – 257, z wniosku Prokuratora – 2). Jako przyczyny odwołania warunkowego przedterminowego zwolnienia dane wskazują, 1489 odwołań – podstawą których jest art. 160 § 1 kkw, i 2130 – art. 160 § 2 kkw Z danych Ministerstwa Sprawiedliwości, które powyżej zacytowałem nie da się jednoznacznie wskazać jaką rolę odgrywa naruszenie warunków dozoru jako fakultatywna podstawa odwołania warunkowego przedterminowego zwolnienia.

Wprowadzenie dozoru elektronicznego niewątpliwie wpłynie na wyżej przedstawione liczby, może doprowadzić do wzrostu odwołań warunkowych przedterminowych zwolnień z powodu naruszenie warunków dozoru, z drugiej strony dozór elektroniczny być może ograniczyć recydywę wśród warunkowo zwolnionych. Sędziowie dostrzegają niedostatki obecnej formy dozoru, widza potrzebę lepszej kontroli osób warunkowo zwalnianych, być może dozór elektroniczny w rygorystycznej postaci doprowadziłby do wzrostu warunkowych przedterminowych zwolnień i tym samym redukcji populacji więziennej. Projektodawca optymistycznie zakłada w uzasadnieniu, że liczba osób osadzonych zmniejszy się o 20000 – jak pokazują jednak doświadczenia innych krajów Unii Europejskiej należy być w tych szacunkach ostrożnym.

Opinie o projekcie ustawy wyraziła Krajowa Rada Sądownictwa²⁰. W opinii Rada zauważa, że wprowadzenie ustawy spowoduje wzrost obciążenia sądów penitencjarnych. Kolejnym dostrzeżonym problemem jest brak w projekcie ustawy jasnego określenia czy możliwość odbywania krótkoterminowej kary w systemie dozoru elektronicz-

¹⁹ Departament nadzoru nad wykonaniem orzeczeń Ministerstwa Sprawiedliwości, *Informacja o działalności sądów powszechnych w zakresie wykonania orzeczeń w 2004 roku*, Warszawa 2005.

²⁰ *Opinia Krajowej Rady Sądownictwa z dnia 17 marca 2005*; <http://www.krs.pl/>

nego może być zastosowany w przypadku skazanych odbywających karę pozbawienia wolności jako zastępczą za karę grzywny czy ograniczenia wolności. Rada dostrzega, że możliwość odbywania kary zastępczej w systemie dozoru elektronicznego rozbija idee tej kary, która obecnie ma w założeniu wymuszenie na skazanym wykonania grzywny czy wykonanie obowiązku związanego z ograniczeniem wolności. W opinii zwrócono także uwagę, że krótkoterminowe kary pozbawienia wolności do 6 miesięcy stanowią w niektórych przypadkach skuteczną formę oddziaływania na sprawców przestępstw.

W dalszej części opinii Rada rozważa jak dozór elektroniczny może wpłynąć na społeczne poczucie sprawiedliwości. Dostrzega niebezpieczne sytuacje, gdy sprawca wobec którego zarządzono wykonanie zawieszanej wcześniej kary pozbawienia wolności, odbywa taką karę w systemie dozoru elektronicznego. Jako dobre miejsce zastosowania opiniodawca wskazuje zastosowanie dozoru przy warunkowym przedterminowym zwolnieniu.

Krajowa Rada Sądownictwa zauważa, że wprowadzenie dozoru spowoduje niejako zaburzenie gradacji kar ze względu na stopień dolegliwości. Skazany będzie mógł odbyć karę pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego, obowiązki wymienione w projektowanym art. 100b § 1 kkw niewiele różnią się od obowiązków z art. 34 kk, a nawet są od nich mniej dolegliwe – co według Rady może rodzić poczucie bezkarności. Opiniodawca zauważa także błędy techniczne projektu ustawy, np. mylne odwołanie się do już istniejących przepisów.

W opinii znajdują się uwagi dotyczące zmian projektowanego art. 100i § 1 kk, Rada widzi, że celowe byłoby rozszerzenie obligatoryjnego uchylenia zezwolenia na odbywanie kary w systemie dozoru elektronicznego, na wypadki popełnienia przestępstwa umyślnego bez względu na rodzaj i wysokość wymierzonej mu kary, a nawet na sytuacje gdy sprawca popełnia przestępstwo nieumyślne.

Rada podnosi wątpliwość co do projektowanej treści art. 100a § 3 kk, szczególnie co do konieczności orzekania o zezwoleniu na odbywanie kary w systemie dozoru elektronicznego na posiedzeniu w zakładzie karnym.

W podsumowaniu Krajowa Rada Sądownicza wypowiada się negatywnie o możliwości stosowania dozoru elektronicznego jako kary niejako zastępującej pozbawienia wolności, uważa to za niecelowe, dostrzega, że zmniejszenie populacji więziennej powinno nastąpić poprzez zmianę polityki karnej, struktury wymierzanych kar. Rada dostrzega natomiast dobre miejsce dla dozoru elektronicznego w przypadku warunkowego przedterminowego zwolnienia. W ostatnim zdaniu opinii odnajdujemy wątpliwość Krajowej Rady Sądownictwa co do rzetelności podanych w uzasadnieniu projektu rzeczywistych kosztów wprowadzenia w życie projektowanych zmian.

VII. OCENA PROJEKTU, POSTULATY *DE LEGE FERENDA*

Warto zastanowić się nad możliwością zastosowania w Polsce dozoru elektronicznego w zakresie szerszym od projektowanych rozwiązań. Dobrym rozwiązaniem wydają się, jak pokazuje praktyka europejska, zastosowanie elektronicznego monitoringu przy warunkowym przedterminowym zwolnieniu, jako środka zapobiegawczego, a nie tylko jako alternatywny dla obecnej krótkoterminowej kary pozbawienia wolności.

Plusem dozoru elektronicznego jest możliwość obciążenia dozorowanego obowiązkiem uczestnictwa w różnych programach. Można sobie wyobrazić sytuację gdy uzależnionemu od narkotyków, dajemy wybór między krótkoterminową karą pozbawienia wolności, a uczestnictwem w programie resocjalizacyjnym i pozostawanie pod dozorem elektronicznym. Dobrym rozwiązaniem może być także elektroniczny dozór przestępców na tle seksualnym. Szczególnie gdy stwierdzimy, że skazany jest genetycznie lub psychicznie uwarunkowany do popełniania określonych przestępstw, być może byłoby celowe poddanie go po odbyciu kary stałemu dozorowi. Sprawca taki mógłby być przez długi czas zobowiązany do pozostawania pod dozorem, można by go było zobligować do uczestnictwa w terapii, przyjmowania określonych leków – kontrola jego zachowania przestała by być czysto iluzoryczna, tak

jak to się dzieje w chwili obecnej. Sprawcy tej kategorii są po odbyciu kary pozostawiani samym sobie i najczęściej powracają do dawnych praktyk.

Na gruncie obecnej regulacji art. 72 § 1 pkt. 8 kk (możliwość zobowiązania skazanego do innego stosownego postępowania w okresie próby, jeżeli może to zapobiec ponownemu popełnieniu przestępstwa) powstaje wątpliwość czy dozór elektroniczny można stosować także przy warunkowym zawieszeniu wykonania orzeczonej kary. Jak trafnie zauważył Sąd Apelacyjny w Krakowie w wyroku z dnia 24 listopada 1999 r. (II AKa 203/99): *Na podstawie art. 72 § 1 pkt 8 kk nie powinno się zobowiązywać skazanego do wykonania nieodpłatnej dozorowanej pracy na cele publiczne, gdyż byłoby to formą skazania na karę ograniczenia wolności (art. 35 kk.).* Wnioskowanie to jednak nie może się odnosić do dozoru elektronicznego, który z zasady jest czymś gatunkowo innym niż kara pozbawianie wolności. Orzeczenie obecnie dozoru elektronicznego na podstawie art. 72 § 1 pkt. 8 kk wydaje się jednak niemożliwe. Wynika to z gwarancyjnej funkcji prawa karnego, a także z technicznej niemożliwości wykonania takiego dozoru. Jak zauważa prof. dr hab. Stanisław Waltoś wprowadzenie dozoru elektronicznego wymaga zmian w obecnym kodeksie karnym, poprzez dodanie dozoru elektronicznego do katalogu kar w art. 32 kk²¹.

Zastosowanie dozoru elektronicznego jako środka zapobiegawczego wydają się także uzasadnione. Stosowanie środków zapobiegawczych²² ma dwojakie uzasadnienie prewencyjne i procesowe. Cel prewencyjny spełnia przede wszystkim tymczasowe aresztowanie, jednak nie do końca bowiem osadzony także w więzieniu może popełnić przestępstwo. Cele procesowe czyli zabezpieczenie prawidłowego toku postępowania realizowane jest także przez pozostałe środki zapobiegawcze. Rozważyć należy w jakim stopniu zastosowanie dozoru elektronicznego doprowadzi do realizacji wyżej wy-

²¹ Pogląd wyrażony podczas seminarium doktoranckie, 4 lutego 2005

²² Z. GOSTYŃSKI, J. BRATOSZEWSKI, L. GARDOCKI, S. M. PRZYJEMSKI, R.A. STEFAŃSKI, S. ZABŁOCKI, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, I, Poznań 1998.

mienionych celów. Funkcja ochronna²³ przy monitoringu elektronicznym byłaby realizowana w mniejszym stopniu niż w przypadku obecnego tymczasowego aresztowania. Jednak w relacji do innych środków zapobiegawczych np. dozoru policji, poręczenia funkcja ta realizowana by była zapewne w większym stopniu. W najcięższej formie można by było elektroniczny dozór dodatkowo zabezpieczyć poręczeniem majątkowym. Przedmioty poręczenia ulegałyby przepadkowi lub ściągnięciu w przypadku naruszenia dozoru, ostateczną konsekwencją byłoby zastosowanie tymczasowego aresztowania. Możliwe są formy pośrednie, monitoring jako alternatywa dla dozoru policji albo jako sposób sprawdzenia czy oskarżony rzeczywiście wypełnia nakazy powstrzymania się od określonych działań (art. 276, 277 kpk). Należy wspomnieć również o przypadkach orzekania tymczasowego aresztowania na podstawie art. 257 § 2 kpk kiedy to sąd może zastrzec zwolnienie z tymczasowego aresztowania na okoliczność złożenia w określonym terminie kaucji. Niewątpliwie w części przypadków, sprawca nie posiadający środków, lub środki którymi dysponuje niewystarczające nie będzie w stanie złożyć wymaganego poręczenia. Wobec sprawców tego rodzaju można by zastosować monitoring elektroniczny tym samym zapewniony byłby właściwy tok postępowania bez konieczności uciekania się do izolacyjnego środka zapobiegawczego. W przypadku tymczasowego aresztowania często mogą zachodzić przesłanki do odstąpienia art. 259, co wtedy może zrobić sąd gdy staje przed ciężkim wyborem, albo tymczasowo aresztować oskarżonego, albo zostawić z rodziną dla której jest jedynym źródłem utrzymania, lub z dziećmi których jest jedynym opiekunem. Rozwiązaniem takich dylematów mogłoby być stosowanie dozoru elektronicznego.

Ocena przedstawionego projektu powinna być jednak raczej krytyczna. Nie formułuje on jakiegoś całościowego programu, dodaje on dozór do jednego z elementów systemu prawa karnego, nie zwraca uwagi na to, że być może wprowadzanie tej formy dozoru powinno się odbyć poprzez zmiany Kodeksu karnego. Projekt nie

²³ S. WALTOŚ, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2003.

mówi o technicznych rozwiązaniach związanych ze stosowaniem dozoru, projektodawca pominął te kwestie, które chyba są najistotniejsze – wprowadzenie jakiegokolwiek rozwiązania prawnego powinno być poprzedzone analizą posiadanych środków, zaprojektowaniem systemu działania, przeprowadzeniem stosownych badań, ostatnim elementem powinien być dopiero projekt ustawy – w przeciwnym wypadku uchwalony projekt stanie się martwym prawem.

Przykładowo ustawodawstwo szwedzkie wymaga, aby skazany mający odbywać karę aresztu domowego nadzorowanego elektronicznie pracował lub uczył się (wydaje się, że brak takich przesłanek jest również poważnym mankamentem polskiego projektu) czy miał stałe miejsce zamieszkania (w projekcie czytamy, że miejscem odbywania kary jest miejsce zamieszkania czy inne wskazane miejsce, stąd trudno wnioskować o takim obowiązku).

Być może wąski zakres zastosowania dozoru, który wprowadza projekt jest podyktowany długofalowym planem, stopniowego adaptowania tej instytucji do polskiego systemu prawa karnego. Kraje europejskie np. Anglia wprowadzały wszakże dozór etapami, stopniowo na nowych polach. Można także przypuszczać, że projekt jest tylko wywołaniem tematu do szerszej debaty. W obecnej kadencji Sejmu wydaje się, że nie widać szans na uchwalenie projektu, powróci on jednak na pewno, być może w zmienionej postaci, w przyszłości. Jak wyżej wspomniano poszukiwanie nowych rozwiązań i ciągłe doskonalenie, dostosowywanie systemu prawa karnego do nowych realiów, powodowane czy to zmieniającą się sytuacją czy postępem techniki jest nieodzowne.

ELECTRONIC MONITORING

Summary

The main reason for bringing up the idea of electronic monitoring program is not only the bill submitted by a group of members of parliament, but also its advantages for offenders and the society.

The concept of electronic monitoring of offenders, first conceived by an American psychologist, Dr. Robert Schweitzgebel in the 1960s, has been developed and implemented in many countries (USA, Canada, the United Kingdom, Australia, New Zealand, Singapore, South Africa, Sweden and Holland.) Programs based on electronic monitoring provide offenders with a more human contact and give opportunities for rehabilitation and reintegration. Electronic monitoring can be used on a number of offenders and suspect groups and situations, including pre-trial defendants, defendants on a conditional release and convicts on probation, parole or house arrest. Electronic monitoring also seems to be an efficient way to keep the budgets under control.

The article presents the main problems connected with the idea of electronic monitoring, such as: technical and criminological aspects, aspects related to human rights – the right to privacy, the right to equality – influence on the offender's family, chances to avoid negative consequences of incarceration. It is certain that bringing electronic monitoring program into effect in Poland should be preceded by a thorough analysis of programs already introduced in other countries – that is why the article tries to compare and contrast programs effective in some of the countries (United Kingdom, Germany, United States, Australia). Furthermore the article presents opinions on the electronic monitoring expressed by Polish probation officers and penal judges as well as their hopes and anxieties.